

Јована С. ЈОВАНОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

О МОРФОЛОШКИМ ОДЛИКАМА ГОВОРА ПЛЕМЕТИНЕ** – Прилог изучавању доњоситничких говора –

Айсѝраќѝ. Будући да у дијалектолошкој литератури не располажемо описом говора Племетине и да су постојећи подаци фрагментарног типа услутно представљени, те да се због положаја овог насеља намеће и питање дијалекатске припадности, у овом раду се на основу одабраног инвентара морфолошких особености указује на опсег и домаћаје аналитичких иновација и степен очуваности синтетичких структура у говору Племетине. Основна је намера да се интерпретацијом новосабраног материјала истакну заступљене дијалекатске црте, дају релације према суседним ареалима и тиме допринесе актуелним системским истраживањима говора у зони Доње Ситнице.

Кључне речи: говор Племетине, морфолошке карактеристике, косовско-ресавски дијалекатски тип, призренско-јужноморавски дијалекатски тип, прелазни говори, аналитичке иновације.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Као што је већ познато у релевантној дијалектолошкој литератури, главнину дијалекатског мозаика на земљишту косовско-метохијске покрајине сачињавају стариначки доследно екавски дијалекти – косовско-ресавски (јужни поддијалекат) и призренско-јужноморавски. Линија разграничења два аутохтона дијалекта на поменутом терену пружа се правцем југозапад – североисток. На југозападу Покрајине (у Гори) раширен је говор који представља мешавину западномакедонских и призренско-јужноморавских црта са албанским и турским примесима, а на северозападу (делови Поибарја северно и западно од Косовске Митровице) заступљени су говори зетско-сјеничког типа (Ивић 2009: 151, 177; Станковић 2002: 253–254).

Антропогеографске податке о Племетини региструје студија „Косово“ (Урошевић 1965). Истраживано насеље је равничарско село збијеног типа које се простире на земљишту између река Ситнице и Лаба (в. Карту). Село чине

* Истраживач сарадник, ORCID 0000-0001-6008-8284, jowana.nikolic94@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

Горња и Доња махала и махала Брегадије. У Племетини нема српских стариначких родова, њени становници су досељеници из лапског краја, вучитрнске околине и Старог Колашина, и колонисти из Жупе Александровачке и Топлице (Урошевић 1965: 267).

Како данас сведочимо о динамичним друштвеним и историјским дешавањима на Косову и Метохији, која отворено угрожавају опстанак носилаца косовско-ресавских и призренско-јужноморавских говора у својој матичној области, дијалектолозима преостаје да се што хитније ангажују на пословима који се сматрају приоритетним (Ивић 1991).

Овде ћемо издвојити неколико појединости које су значајно допринеле избору и формулисању теме рада:

а) у досадашњим проучавањима српских народних говора на косовско-метохијском терену не располажемо појединачним системским описом говорних особина Племетине, нити језичким описима суседних и територијално блиских насеља (Прилужје, Бабин Мост, Црквена Водица);

б) ситнији детаљи о говору садржани су у монографији „Говор јужнокосовског села Гатње“ (Младеновић 2013), где аутор према материјалу из своје теренске бележнице Племетину сврстава у призренско-јужноморавски дијалекатски тип и обухвата мрежом насеља централног Косова;

в) на „Карти косовског дијалекатског типа“ Племетина је смештена у групу насеља (Прилужје, Бабин Мост, Милошево, Гојбуља и др.) која чине северну зону где су раширене ресавске говорне одлике (Барјактаревећ 1977: 134);

г) према најновијем системском прегледу одлика и истражености косовско-ресавских говора на косовско-метохијском терену недостаје дијалектолошки опис говора „насеља тзв. северне зоне косовских говора – она чији се говор у литератури сврстава у тзв. прелазни (оквирно око линије Гојбуља – Прилужје, на правцу Косовска Митровица – Вучитрн – Бабин Мост код Приштине)“ (Милорадовић 2020: 209);

д) како литература бележи, северно од Приштине смештен је у основи косовско-ресавски говор Доње Брњице са присутним цртама призренско-јужноморавског дијалекта, и прелазни говор Угљара, јужно од Приштине (Вукићевић 1993б; Јашовић 2010);

ђ) када је реч о говорима који су маркирани као прелазни сматра се важном Ивићева констатација „граница призренско-тимочке области према једином српском дијалекту с којим се њено подручје додирује, косовско-ресавском, скоро свуда је врло општра. Прелазни говори су редак изузетак“ (Ивић 2009: 149);

е) југозападна област косовско-ресавског дијалекта на простору јужне покрајине обухвата њен северни, односно северозападни део „све до линије околина Подујева – ушће Лаба у Ситницу – Дечани – албанска граница“ (Ивић 2009: 69);

ж) имајући у виду претходно речено, треба истаћи да су за потребе израде Српског дијалектолошког атласа међу појединачне косовско-ресавске пунктове уврштени: Гојбуља (Вучитрн), Бабин Мост (Обилић), Кузмин (Косово Поље) (Милорадовић 2020: 212).

Наведени подаци указују на различите и неуједначене ставове у дијалектолошкој литератури по питању многобројних језичких карактеристика насеља у зони ушћа Лаба у Ситницу и јужније око Обилића и Приштине. Преостаје нам да се у перспективи што интензивније региструје и интерпретира (допуњени или нови) материјал преосталих аутохтоних говора на српском етнојезичком простору косовско-метохијског ареала. У том смислу, надамо се да ће докторска дисертација „Говори Доње Ситнице“ ауторке овог рада, чија је израда у току, пружити одговоре на питања о актуелном стању у дијалектима, моменту прелазности и међујезичким интерференцијама говора у зони Доње Ситнице (на сектору од ушћа Лаба у Ситницу са широм околином до Косовске Митровице).

У раду се путем фундаменталних дијалектолошких истраживања пописују и описују најмаркантније морфолошке особености у говору Племетине.¹ За ову прилику илустративно је издвојено неколико језичких црта: однос тврђих и меких основа у инструменталу јединице именица мушког рода; датив, инструментал и локатив множине именица мушког и средњег рода; датив и локатив јединице именица женског рода на *-а*; акузатив множине именица мушког рода; суплетивна множина *-ићи*; именица *деца*; облици личних заменица за 1. и 2. лице; удавање личних заменица 1. и 2. л. јединице; дативске и акузативске енклитике *ни*, *ви* и *не*, *ве*; енклитика *ју*; енклитика 3. л. множ. – *их*; датив и локатив јединице заменичко-придевске промене женског рода; датив, инструментал и локатив множине заменичко-придевске промене; упитно-односна заменица *ко*; компарација придева; треће лице множине презента; глагол *йќаји* и футур I.

Основни циљ истраживања је да се сагледа морфолошки аспект месног говора, при чему ће се јасно издвојити присутне косовско-ресавске и призренско-јужноморавске дијалекатске црте. Давањем релација према суседним месним говорима и зонама (централног и северног Косова)² указаће се на опсег аналитичких иновација и степен очуваности синтетичких структура у говору Племетине, што би у идућим системским испитивањима ширег ареала допринело прецизнијем дијалекатском ситуирању.

1 Грађа за овај рад прикуљена је теренским истраживањима обављеним с почетка 2024. године за потребе израде докторске дисертације „Говори Доње Ситнице“ под менторством проф. др Драгане Радовановић. Испитаници (три мушкарца и три жене) су становници села Племетине: Д. П. (1938); Ц. П. (1944); С. Н. (1959); А. Н. (1952); С. А. (1954); С. А. (1947).

2 Приликом изучавања косовског дијалекатског типа, Барјактаревић (1977: 15) се у својим истраживањима придржава географског одређења појма *Косово*, који подразумева Косово поље, косовску котлину окружену планинама – Црнољевом, Голешом и Чичавицом са запада, Рогозном и Копанником са северне стране, Прапатницом и Жеговцем са истока, и Скопском Црном Гором и Шар-планином са југа. Према издвојеним особинама косовског дијалекатског типа аутор дели косовску котлину на три зоне – северна, централна и јужна. Насеља у северној зони су: Гојбуља, Слатина, Прилужје, Бабин Мост и Недаковац и Милошево са присељеницима. У централну косовску зону улазе Приштина, Лишљан, Грачаница, Сушица, Словиње, и Суви До са присељеничким становништвом. Јужна зона обухвата Горњу и Доњу Неродимљу, Српски Бабуш, Мираш и насеља са присељеницима: Прелез, Раку, Каменицу и Елез. Стога, треба истаћи да ће се у раду током изношења шире слике стања појединих морфолошких карактеристика на косовском дијалекатском тлу, а имајући у виду положај Племетине и моменат прелазности, узимати у обзир материјал који Барјактаревић даје за северни и централни део Косова.

АНАЛИЗА МОРФОЛОШКИХ ПОЈЕДИНОСТИ

Однос *мек*их и *твр*дих основа у инструменталу једине именица мушког рода. Стање у дистрибуцији наставка *-ом* / *-ем* код именица мушког рода у инструменталу једине прилично је уједначено. Наставак *-ом* раширен је код а) именица са основом на тврди сугласник: *чеј тврџком да фарбамо јаја*;³ *са срџом се жиџо*; *чувао џуске*, *ја свиџе*, *ја рџодом*; *месо је зајдиџено мџстом*; *дрво сиџава над шџдреџом*; б) а делимично захвата и некада меке сугласнике: *неко издрџе џрџкиџором*. Наставак *-ем* у употреби је код основа са а) меким сугласником: *џдо је бџло џако џод кљџчем свџе*; *крџву за оџлаву вџжем конџџцем*; б) и врло ретко код основа са тврдим сугласником што показују примери: *и са онџм џруџем*; *возем оџџднем однџсем*. За именицу *џуџи* располажемо само потврдом са наставком *-ем*: *да кренџе дрџџем џуџџем*.

Аналитизми су чести у употреби: *џриџрџемо са каџмак*, *џџџа дџбавџзно са куџ џус се сиџрема*, *кад би се оџрсили уџџџру ми са враџџа*, *џџџи смо ручно са срџи*, *а ни сам рџџџила само ја са мџџа*; *шџџо са дџџу коџџиш*, *са онџј џлуџ дре*, *са дџџу* и *са два брџџа*; *неко са џрџџилук како ко шџџа џма*; *зајвџџрим са џоклџџаџа*.

Јужно, у говору Брњице према грађи коју доноси Вукићевић функцију инструментала преузима општи падеж са предлогом (в. *са џ џџдриво*; *жиџо са сиџо* у:

3 У раду ће се овај знак користити за означавање ексспираторног акцента.

Вукићевић 1993б: 95). Уопште, централном зоном влада општи падеж са предлозима, док је у северној зони у прилично доброј мери очувана неупрошћена деклинација (Барјактаревих 1977: 105). Са друге стране, једна од основних карактеристика говора Малог Косова и Средњег Ибра (IV екавска зона по Божовићу) је наставак *-ем* у инструменталу једине именица мушког и средњег рода (в. *илујем смо орали*; *зајржи се машићем* и *зџијинем* у: Вукићевић 1993а: 41; *илујем*, *илекем* у: Божовић 2008: 183). Наставак *-ом* захвата западни, а наставак *-ем* источни део Северне Метохије (Букумирић 2003: 185).

Дашив, *инструментал* и *локатив* множине именица мушкој и средњеј рода. На терену је у овом падежном множинском синкретизму раширен наставак *-има*: *ијрали њедака са шиддвима*; *са ијим кошпима ијете*; *здене се на сиддовима*; *у ијим редовима де кукурз*; *ид се радило с коњима*; *сид каже* и *унучићима*; *у забаченијим мџима*.

Напоредо, у употреби су и аналитички облици: *ојдници сд шид йма йо Срђији са рдјове*; *ид се драло са краве*, *са коње*.

Функцију свих зависних падежа у множини у говору Угљара врши општи падеж са предлозима (нпр. *са друјаре ијича* у: Јашовић 2010: 101). Паралелно когезирање двеју промена у говорима централног косовског подручја у множини подразумева прогресивни штокавски облик датива са наставком *-има* и аналитичност наместо других падежа (исп. *казаја сам свима овим људима*; *йева йо саборе* у: Барјактаревих 1977: 102–103). Упрошћена деклинација, али не у потпуности, одликује и говор Доње Брњице (уп. *увлачимо сас иредене* у: Вукићевић 1993б: 90). На крајњем северу, у средњоибарској зони уз множински синкретизам ДИЛ у служби инструментала и локатива употребљава се и општи падеж (Божовић 2008: 190–191). Говоре Малог Косова у погледу деклинације у већој мери карактерише неједначност – код именица мушког и средњег рода у ДИЛ множине превагу односи наставак *-ема*, а својствена им је и нарушена деклинација (уп. *радници сас сјема* у: Вукићевић 1993а: 40–41).

Дашив и *локатив* једине именица женској рода. Према сабраном материјалу у говору Племетине у употреби је наставак *-е* код именица женског рода у дативу и локативу једине: *дала сам ја ћерке кад се удала*; *ја сам дала ћерке*, *дала сам* и *снаје*; *на веридбу ијаре се дају снаше*; *ијима сиијендију у државе Срђије*; *избаци се йо нејде да не смеја у авлије*; *Јелене два дана нисам дао да иде у школу*; *дала сам ја ћерке кад се удала*; *дала сам* и *снаје*; *није ми йо вље*. Примери са наставком *-и* представљају реткост: *да сџне свекрви у крила*.

Постојећи описи говора из суседних зона у околини Приштине располажу материјалом који потврђује употребу наставка *-е* (Вукићевић 1993б: 91; Барјактаревих 1977: 103; Јашовић 2010: 101). Ареал наставка *-е* познат је и широм косовско-ресавског говорног подручја (Букумирић 2003: 208; Божовић 2008: 200; Симић 1972: 287–288; Јовић 1968: 97–98; Пецо и Милановић 1968: 323; Алексић и Вукомановић 1966: 304).

Акузатив множине. Код именица мушког рода које се завршавају задњонепчаним сугласницима у акузативу множине неретко је извршена алтернација. Наводимо и примере општег падежа са обликом акузатива: *увече се дели ордсе*; *ијрају са*

ор'се, *īā*ђају кд̄ *ī*ма мушкарце; ор'се *д*елимо; сабере *ī*е ор'се; мӯзо у врб'аце *ī*амо у лонче; *īр*е неіо *ī*ш'д сам *ī*лас'иенице *ī*мала; ос'амнес *ī*дгине *д*ржала сам *ī*лас'иенице.

Примере са извршеном алтернацијом бележи и Јашовић у Угљару (в. носил'и ои'анце; *īр*если смо ор'се у: Јашовић 2010: 101), Елезовић (1927: 188) у оближњем Бабином Мосту, Божовић у средњоибарској зони на крајњем северу косовско-метохијског терена (в. ндсимо ои'анце у: Божовић 2008: 189). Недостају подаци из Доње Брњице и Малог Косова. У говорима Северне Метохије ретки су примери у којима не долази до аналошког преношења (Букумирић 2003: 192).

Суилетивна множина. Материјал говори о формирању множине са наставком -*ићи*, *ī*д с'д каже и ун'чићима, али ун'чићи *ī*е'рају свдје; *ī*арчиће он'е од он'д *д*уиа; *ī*е'лићи, *ī*и'лићи, *īр*асићи *ī*д набр'ја; *д*бично *īр*асићи *д*вду м'асни, *д*нда у *д*ур'иће с'идвимо. Забележен је и усамљени пример збирне именице са наставком -*аг*: *д*бручје од *д*в'ради.

У говору оближње Доње Брњице се уз збирне именице на -*ћи*, користе и примери типа *ī*е'оци, *īр*д'ци (Вукићевић 1993б: 91). Барјактаревић (1977: 106) у северној зони *ī*окрише се *ћ*ебадима. Именице средњег рода које значе колектив на -*аг* захватају северну зону, продужујући до Средњег Ибра са напоменом да су у екавској зони веома ретке (Божовић 2003: 198).

Именица деца. У грађи су се нашли примери којима се потврђује продор множинских наставака у парадигму именице *деца*. Забележени су примери у дативу: *ја* н'икад м'дјим *д*ецама н'исам о'и'ишо на род'и'е'љски. Неочекивано је регистрован и наставак -*има*: *њ*еним *д*ецима.

Наставак -*ама* забележен је у суседним говорима централног и североисточног Косова (*децама* Јашовић 2010: 101; *децама* Вукићевић 1993а: 41; Барјактаревић 1977: 104). Ова збирна именица се у средњоибарским и севернометохијским говорима употребљава и са јединским и са множинским наставцима (Божовић 2008: 207; Букумирић 2003: 216–217).

Облици личних заменица за 1. и 2. лице једине. У грађи је регистрован велики број примера којима се потврђује очувани синкретизам Г-Д-А-Л: *м*лађа с'едам *ī*дгина од м'ене; м'ене *ја* *īр*ичам; м'ене *ј*една с'е'с'ира н'ије *ī*шла; м'ене *ī*де као к'амен са с'рца; м'ене навада'ија *д*ио *њ*е'д'ве с'е'с'ире з'е'и; *д*'и'ац у'д'ио *д*'и'а у м'ене; *ī*о мене св'е је *ī*д н'екад *д*ио *д*'ље; *ја* за *ī*е'бе *īр*ичам; р'еко *д*и и *ī*е'бе не *д*и *ī*ер'е'ио.

Напоредо су у употреби и облици: *м*дја свекр'ва м'ени *īр*ичала, *ја* с'д *ī*е'ди; *у*век је *д*ио *ī*д'кав *īр*ема м'ени; м'ени *ћ*ерка *у*да'иа; *а*јде *ī*е'ди *д*-умесим *д*и'ц'к'лу, *ī*е'ди *ћ*у *д*-умесим *м*аказе; *ī*и *д*о'ћеш *да* *ī*ом'д'неш м'ени; м'ени *д*еца у *ш*к'олу *ī*у *ī*шла.

Форме *мене*, *ī*е'бе егзистирају у свим говорима централног Косова, док се у северној зони оне везују за говор досељеника из архаичнијих ијекавских подручја или ресавског краја (Барјактаревић 1977: 114; Јашовић 2010: 101). Североисточно, наставак -*е* у дативу и локативу заменица првог и другог лица представља општу појаву у зони Малог Косова (Вукићевић 1993а: 41).

Удвајање личних заменица. Истраживаном говору познати су и облици удвојених пуних и енкалитичких облика личних заменица 1. и 2. лица једине: м'ене *ме* на'љу *ī*у; м'ене *ī*окојна *м*ајка *ме* на'јвише *в*д'лела; *мене* *ми* *о*бе'ћао *ī*а, н'ије *ме* *д*аш *д*бра'ћала

йа̋жњу на мѣне. Треба напоменути да ова појава у говору Племетине није фреквентна, те да није забележена код свих шесторо испитаника.

У извештају са дијалектолошког путовања Елезовић истиче да се око Ситнице употребљавају удвојене заменице истог лица и падежа (*мѣне ме шѣришка* в: Елезовић 1911: 471), међутим потоњи истраживачи овог простора (северне и централне зоне по Барјактаревиху и североисточног Малог Косова) не износе податке о овој појави. Према грађи из Угљара и Доње Брњице може се рећи да ова језичка црта у тим месним говорима има устаљену употребу (Вукићевић 1993б: 91; Јашовић 2010: 101).

Дайшивске и акузайшивске енклиитике ни, ви, не, ве. Према броју потврда, у говору Племетине нису фреквентне дативске и акузативске енклитике *ни, ви, не, ве: кѡцку шећер ни нана, кѡд ни дѡ кѡцку шећѣра; ѡа дѡло ни је; нѡишиа ни нѡје; да ни дѡде дѣдео кѡмак; и дѡнас ѡсио ви је; ѡу ви дѡм сѡлолицу; ако ће да кѡишиѣ, ја ѡу да ви ѡродам; моја дѡда није ви дѡла; да ве нѡђе ѡрѣко Тѡрске. Поред: чѡвек из сѣла нам зѡдао; свѣ нам ѡзели; нѣка вам је жив; шѡд сам вам исѡричала; код нас јѣдна врсѡа шѣ конѡйље дѡло; свѡ долѡзили ѡу код нас.*

Енклитички облици датива и акузатива раширени су у свим територијално блиским и удаљеним зонама северног, североисточног и централног Косова (Вукићевић 1993а: 42; Вукићевић 1993б: 91; Јашовић 2010: 101; Барјактаревић 1977: 110), као и на суседном метохијском терену (Букумирић 2003: 221).

Енклиитика ју. Дативска енклитика заменице женског рода једине гласи ју или јој. У материјалу су подједнако заступљене потврде ових форми: *не мѡју дѡма да ју дѡм; мајка ју дирекѡдрица; дѡла ју дѡказ.* Поред: *да јој ѡриѡишиѣм; ја јој свѣ шѡ ѡри чам; нѣко да се смѡлује да јој кѡже; кѡд јој заѡрѣда.*

Према подацима које Барјактаревић износи, у централној зони раширена је употреба облика *њу – ѡу* (в. *њу ѡу викај у:* Барјактаревић 1977: 110). У говору Малог Косова употребљавају се дативски енклитички облици *ју* и нешто ређе *јој* (Вукићевић 1993а: 41).

У досад обрађеном материјалу из Племетине нисам забележила дативску или акузативску *ѡу*. Материјал из Доње Брњице доноси потврде енклитике *ѡу* у акузативу (Вукићевић 1993б: 91), док је Угљарчани редовно користе за треће лице једине (Јашовић 2010: 101).

Енклиитика 3. л. множ. – ѡх. У говору Племетине забележене су свега две потврде типичне призренско-тимочке енклитике личне заменице трећег лица множине у акузативу – *ѡх: ја са кашѡку свѣ ѡх ѡрѣко руке; ѡрне су дѡле свѡне шѡд ѡх зѡву сѡд мѡнѡлице.*

Вошптавање енклитике *ѡх* карактерише говоре Угљара и Доње Брњице, као и друге говоре централне косовске зоне (Вукићевић 1993б: 91; Јашовић 2010: 101; Барјактаревић 1977: 110).

Дайшив и локайшив једине заменичко-ѡридевске ѡромене женској рода. У интерпретираном материјалу забележен је једино наставак *-ој: ѡу сам се рѡдио у овѡј кѡћи; кѡд дѡ ѡрѡвила свѡкој ѡјѣдѡначно; дѡн је дѡо рѡзредни мѡјој Кѡћи; да ѡриѡре ѡиши свѡкој вѡћки; на ѡмѡли се јѣдној сѡѡви.* У том погледу није дошло до угледања на датив и локатив једине именица женског рода, где је доминантан наставак *-е*. Многобројне су потврде примера са општим падежом.

Треће лице множине *ѵрезенѝа*. У трећем лицу множине презента глагола VII и VIII Белићеве групе долази до уопштавања наставка -у: *кòлко кòиѝа ѝа сѝвар ѝа да је кѵѝу; нє знам ѝѝа ѝрѝжу; òни да се ѝодѝву; оиднєсем и òни ми ѝлаѝу; маѝѵрско да дєца славу; не ѝрѝжу се мидò; òни је ѝрѝму у шкòлу; исѝрсу сваку ѝравку; крѝсѝавци ѝоднòсу ладовѝну; дєца ѝрво да завршѝу; мѵшка дєца да ме ѝолѝзу; дондсу у цркву дѝдњак; да се ѝѝлу ѝѵске; најрѝву онє һѝјке; нєколико мѝѝка да се оѝѝлу; да му се вратѝи ѝа ѝѝѝѝа или да најѝѝу; òни лòму ѝај колѝч, да рòду ѝчєле; да вєру девòјку; ѝоѝѝу мєсу да се лòми; црєва ми крчу; држѵ вєлики залѝдак;*

Уочена је тенденција додавања наставка -ју код појединих глаголских врста: а сѝд нећеју, сѝд дєца нећеју сѝр; нєки ѝамо седѝју; ѝшенѝце се ѝожнеју; да не мòжеју ѝѝѝѝце да ѝрѝћѵ.

Иста појава присутна је и у говору Доње Брњице и Угљара (исп. *ѵсѝѝѝу, ковеју* у: Вукићевић 1993: 89; 92; уп. *оћеју, косѝју* у: Јашовић 2010: 102). Суседна централна косовска зона по Барјактаревѝу има јасну слику – глаголи свих врста имају наставак -ју: *ореју, дєреју, ѝѝеју* (Барјактаревѝ 1977: 117–118). Северна зона је и по овом питању окренута прогресивним штокавским говорима.

Глагол *ѝкаѝи*. Испитиваном говору својствене су двојаке форме глагола *ѝкаѝи*. Забележене су уобичајене потврде: *ог вѵне ѝкѝ се; ѝкѝ се ѝò да се ѝокрѝѝеш*. Доносимо и примере глагола *ѝкаѝи* са основинским вокалом и,⁴ регистроване у говору само једне информаторке: *ѝòсе се ѝкѝје; ѝòсл’е ѝдчнеш да ѝкѝѝеш*.

На оближњем земљишту, у говору Доње Брњице код Приштине, Вукићевић (1993б: 92) бележи овај глагол у облицима *ѝкѝѝем – ѝкѝѝеш и ѝкѝѝем – ѝкѝѝеш*. И говори тзв. Малог Косова познају облике *ѝкѝе и ѝкѝем, изѝѝе* (Вукићевић 1993а: 44). У суседним севернометохијским говорима глагол ткати има форме: *ѝкѝем – ѝкѝе – ѝкѝемо – ѝкѝеду / ѝкѝеду* (Букумирић 2003).⁵

Фуѝур I. У образовању футура видно је присутна тенденција уопштавања еноклитике *ће*, односно конструкције *ће + ѵрезенѝ*: *мòје в реме ће дòђе; òдма нека дòђе һу му дам; һу ви дам сѝлоѝѝу; ће се вратѝе òни; а ће ѝѝи дају*. Ипак, у говору Плементине потврђени су ретки облици простог и сложеног футура: *лѝдѝаћу да најѵсѝѝим ѝòсо; ко ћеѝ да вѝдѝѝи ѝеòдву кѵћу; сѝмо ћеѝ да ме ѝреѝѝснеш; ѝѝи ћеѝ ѝò да урадѝѝи; кòѝа ћеѝ да зòвеш, нећеѝ да зòвеш ѝѝи ѝѝò ѝѝи нѝѝѝа нѝје*.

Идентичне конструкције за исказивање будућих радњи раширене су по централној зони Косова (уп. *ће да видѝм, ће куйѝѝе* у: Барјактаревѝ 1977: 122). Међутим, према налазима М. Вукићевића говор Доње Брњице познаје и прогресивне штокавске облике (в. *ѝозвѝћу ѝа; осѝѝвѝћу ѝѝи* и сл. у: Вукићевић 1993б: 93). Барјактаревѝ (1977: 122) изоставља примере за говоре северне зоне (Прилужје, Бабин Мост, Слатина, Гојбуља) наводећи да стање у тој зони одговара прогресивним штокавским говорима. Томе контрастира потврда из Елезовићеве грађе забележена у Бабином Мосту *ће ѝавакò г’искочи* (Елезовић 1927: 187). У копаоничком залеђу (шира подујевска околина и средњоибарска зона) футурске конструкције могу

4 Младеновић (2013: 299) за исту појаву у говору јужнокосовског села Гатње претпоставља да се ради о лексичким утицајима из правца Сиринића, где група /ej/ прелази у /ij/.

5 Глагол *ѝкаѝи* у имперфекту у централној зони гласи *ѝкѝемо – ѝкѝеѝе*, а у северној *ѝка – ѝкаше – ѝкасмо – ѝкаше – ѝкау и ѝке – ѝкеш – ѝкѝемо – ѝкеу* (Барјактаревѝ 1977: 120–121).

имати облике – енклитички облик глагола *хѣейѣи* + *да* + *ѣрезениѣ* или енклитички облик глагола *хѣейѣи* + *инфиниѣив* (без крајњег вокала) (исп. *ѣни ѣе да донѣсу*; *како ѣе оѣѣи* у: Вукићевић 1993а: 45; *сѣ-ѣу да јѣм*; *ја ѣу дрѣо умрѣѣи* у: Божовић 2008: 262–263). Западно, на севернометохијском ареалу раширена је употреба футура и презентске форме футура (Букумирић 2003: 263–264).

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

У раду су издвојене маркантне структуралне особености на морфолошком плану које добро илуструју стање и непреврелу ситуацију у говору Племетине по питању преваге дијалекатских црта косовске-ресавске или призренско-јужноморавске говорне зоне.

У систему деκлинације именица заступљене су синтетичке и аналитичке форме. Аналитичке структуре призренско-тимочког типа нису битно угрозиле множински синкретизам датива, инструментала и локатива (наставак *-има* / *-им* сведочи о утицајима из правца прогресивних штокавских говора), чиме се говор Племетине удаљава од говора централне зоне (са доминантним општим падежом) и истовремено приклања северним (и североисточним) говорима на косовском ареалу.

Када је реч о заменичким и придевским речима као и њиховој промени издавајају се три битне карактеристике: наставак *-ој* у дативу и локативу једн. ж. р.; изостанак енклитике *ѣу* за 3. л. једн. и потврде (малобројне) облика *ѣи* наместо енклитике за 3. л. множ. У погледу прве стање у говору Племетине одговара прогресивнијим штокавским говорима, чему свакако доприноси и чињеница да у материјалу није регистрован енклитички облик *ѣу*. Са друге стране, присутна форма *ѣи* указује на продор типичних призренско-јужноморавских особина. Компарацији придева својствено је паралелно егзистирање, чак и комбиновање двају система – аналитичког и синтетичког.

Евидентна су интензивирања у правцу упрошћавања система глаголских времена, што се нарочито односи на образовање футура I, са напоменом да се појединачни глаголи употребљавају само у облику који је раширен у јужној зони (дијалекту).

Интерпретирани материјал сведочи о прилично доброј очуваности синтетичких структура у домену именица, непреврелој ситуацији код придевских и заменичких речи, али и уопштавању балканистичких особина у глаголском систему. Гледано у целини, чини се оправдано Барјактаревљево повлачење граница између говорних зона на косовском дијалекатском тлу, према којем Племетина спада у северну зону, али због свог положаја и непосредног контакта са централном зоном она поседује и неке њене особености од којих је најзначајнија процесуалност. За темељније закључке који, између осталог, захтевају одговор на питање о дијалекатској припадности (узимајући у обзир опречне ставове у науци), са нагласком на однос сустрата и наноса у говору Племетине, потребно је проширити инвентар морфолошких дискриминанти, и детаљно сагледати фонетски план и акценатску систему (која судећи по презентованом материјалу захтева подробен опис). Најзад, треба подсетити да

је теренски рад истраживача на Косову и Метохији многоструко отежан, али да се вредност сакупљеног материјала (документарног карактера) и његов научни значај уздижу изнад граница свих људских напора.

ЛИТЕРАТУРА

- Барјактаревић 1977: Данило Барјактаревић. „Косовски дијалекатски тип“. *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 11–135.
- Букумирић 2003: Милета Букумирић. *Говори Северне Метохије. Српски дијалектолошки зборник*, Л, 1–356.
- Вукићевић 1993а: Милосав Вукићевић. „Говор Срба у Малом Косову“. *Зборник Филолошкој факултета у Приштини*, III, 32–51.
- Вукићевић 1993б: Милосав Вукићевић. „Говор Доње Брњице“. *Огледи из дијалектолошких истраживања*. Приштина: Филолошки факултет, 85–97.
- Елезовић 1911: Глигорије Глиша Елезовић. „Извештај са дијалектолошког путовања од Вучитр-на до Пећи“. *Српски дијалектолошки зборник*, књ. II, 464–473.
- Елезовић 1927: Глигорије Глиша Елезовић. „Једна интересантна контаминација у косовско-метохиском дијалекту“. *Гласник Скопској научној друштва*, књ. II, 185–189.
- Ивић 1991: Павле Ивић. „Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије“. *Из српскохрватске дијалектологије*. Изабрани огледи III. Ниш: Просвета, 215–224.
- Ивић 2009: Павле Ивић. *Српски дијалекти и њихова класификација*. С. Реметић (прир.). Нови Сад – Сремски Карловци: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Јашовић 2010: Голуб Јашовић. „Неке особине говора Угљара код Косова Поља“. *Истраживања српској језика на Косову и Метохији*. Књига 1. Зборник радова. Ур. Милета Букумирић. Коцовска Митровица: Филозофски факултет, 93–138.
- Милорадовић 2015: Софија Милорадовић. „Српски периферни говори – међујезички утицаји и балканистички процеси“. *Исходништа*, књ. 1, 267–269.
- Милорадовић 2020: Софија Милорадовић. „Косовско-ресавски говори Косова и Метохије. Статус унутар дијалекатске формације, преглед одлика и истражености“. *Косовскометохијски зборник 8*. Зборник радова. Ур. Драган Војводић. Београд: САНУ, 185–225.
- Младеновић 2013: Радивоје Младеновић. *Говор јужнокосовској села Гајиње*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Станковић 2002: Станислав Станковић. „Дијалекти српскога језика на тлу Косова и Метохије. Социolingвистичка скица, ареал и досадашња истраживања“. *Зборник радова Филозофској факултета*, XXXII (12), 251–259.
- Урошевић 1965: Атанасије Урошевић. „Косово“. *Српски етнографски зборник*, књ. LXXVIII, 1–401.

Jovana S. JOVANOVIĆ

ABOUT THE MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SPEECHES OF PLEMETINA - CONTRIBUTION TO LEARNING OF LOWER SITNICA SPEECHES -

SUMMARY

This paper stands out striking structural features on morphological plan which illustrates not finished progressive situation in the speech of Plemetina concerning the predominance of dialectal features of Kosovo-Resava or Prizren–South Morava zones of speech. It has been displayed on the range of analytic innovations and degree of preservation of synthetic structures in the speech of Plemetina,

all by giving relations to neighboring local languages and zones. According to system of declension of nouns, the learning local speech is inclined to north and north east conditions on the area of Kosovo dialect nevertheless it has not been exempted from mediocrity. In the domain of pronouns and adjectives word change, as well as in comparison of adjectives, there have been parallel analytic and synthetic principles and their combination. The generalization of Balkan innovations in verb system to the greatest extent includes the formation of future forms.

Keywords: speech of Plemetina, morphological characteristics, Kosovo-Resava dialect type, Prizren-South Morava dialect type, transitional languages, analytic innovations.